

Simona Popov¹

Universitatea din Belgrad
Facultatea de Filologie

Marina Kolesar²

Universitatea din Belgrad
Facultatea de Filologie

CALCUL LINGVISTIC ÎN LIMBA PRESEI SCRISE DE EXPRESIE ROMÂNEASCĂ DIN VOIVODINA

Lucrarea de față se înscrie în cadrul preocupărilor de cercetare a fenomenului de contact și interferență dintre limbile română și sârbă, prin prisma abordării calculului lingvistic și a diverselor sale forme de manifestare în limba presei scrise de expresie românească din Voivodina. Ca urmare, scopul demersului nostru științific îl constituie analiza unor calcuri vehiculate în presa de limbă română din Voivodina sub influența modelului lingvistic sârbesc și impuse de contextul realităților din societatea actuală. Analiza are caracter descriptiv și exemplificativ și vizează identificarea și clasificarea calcurilor prin raportare la diverse niveluri de limbă, relevând, astfel, particularități ale comunicării mediatice. Ca rezultat al analizei, s-a evidențiat faptul că apariția calcurilor lingvistice se datorează unor necesități de expresie socio-culturale, determinate de inexistența în limba română utilizată în presa din Voivodina a unor termeni care să desemneze aceste realități noi. Introducerea unor elemente ce aparțin limbii sârbe aduce un spor de expresivitate în limba presei românești din Voivodina și este favorizată de condițiile de bilingvism și de contact direct și permanent al limbii române din Voivodina cu limba sârbă. Cercetarea noastră are la bază analiza unor exemple extrase dintr-un corpus de texte cu tematică diversă, apărute în perioada 2020-2022, în ziarul românilor din Serbia – „Libertatea” –, și a unor materiale din surse online (texte legislative, dispoziții oficiale, elaborate în sectoarele de activitate ale instituțiilor statului).

Cuvinte-cheie: contact dintre limbi, interferență lingvistică, calc, presă scrisă, limba română, limba sârbă

¹ popov.simona@yahoo.com

² marinakolesar@gmail.com

1. Introducere

A devenit deja un loc comun afirmația că Voivodina a fost și rămâne una dintre puținele regiuni din spațiul Europei de Sud-Est care poate servi drept model de coexistență pașnică și echilibrată a unor comunități de limbă, cultură și naționalități diferite. În acest spațiu multietnic și multicultural, contactele între comunități de limbi diferite este un fapt de necontestat și produc interacțiuni și influențe determinate de necesitatea comunicării în situația în care limba maternă minoritară a unei comunități coexistă în mod obligatoriu cu limba sârbă majoritară, de uz oficial în societate.

Analiza contactelor dintre limbile minoritare din Voivodina și limba sârbă majoritară a fost și rămâne un subiect de interes pentru studiile de lingvistică contrastivă actuale. Însă „...pentru Voivodina, mult mai important este un alt tip de comparație. Pentru slovaci, maghiari etc... limba sârbocroată (azi sârbă - *n.n.*) nu este o limbă străină. Nu este nici maternă. Aici este vorba de limbi în contact, dintre care una este în situația de limbă majoritară”³ (Đorđević, 2004, p. 39).

Deși limba română vorbită de populația minoritară din Voivodina este supusă unor continue influențe ale limbii sârbe majoritare, limba oficială a statului, comunitatea românească din Voivodina își păstrează nealterată conștiința că vorbește limba maternă și că reprezintă o parte integrantă în unitatea spirituală românească.

În spațiul lingvistic românesc din Voivodina s-au făcut diverse cercetări privind influența limbii sârbe și formele sale de manifestare asupra limbii române, dar până în prezent, fenomenul nu a fost tratat mai detaliat, sistematic, în ansamblul trăsăturilor distinctive de evoluție, și o astfel de cercetare se lasă încă așteptată.

În general, cercetătorii care au studiat interferența dintre limba română și sârbă au considerat acest fenomen ca fiind firesc și necesar și au observat că afectează mai multe compartimente ale limbii „în sens mai larg, cu variate aspecte, în etape diferite [...] iar dialectal, în zone mai restrânse, zone de contacte lingvistice, cu caracter local” (Flora, 1976, p. 125).⁴ Cercetările s-au axat pe aspectul sincron al limbii, atât sub aspect oral, cât și scris, și s-a urmărit, în special, problema greșelilor de limbă în texte specializate și în traduceri.

Bibliografia de specialitate în problema interferenței lingvistice româno-sârbe este bogată și include studii scrise de Radu Flora, Emil Filip, Lia Magdu, Rodica Ursulescu Miličić, Romanța Iovanovici și alții.

Legat de fenomenul de calchiere în limba presei scrise, Emil Filip analizează calculul utilizat în articolele din săptămânalul „Libertatea” în perioada 1968-1970,

³ Traducerea acestui citat și a celorlalte citate din prezentul studiu aparține autorilor.

⁴ Textul a fost prezentat la cel de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene (București, septembrie 1973), într-o variantă în limba franceză, publicat în *Balkanica*, Belgrad, VI, 1 (1975).

considerând că acesta „prezintă o tendință de deviere de la normă” (Filip, 1970, p. 145). Prezența calcului lingvistic este explicabilă prin realitatea socio-culturală în care evoluează limba română din Voivodina în condițiile bilingvismului și prin conștiința lingvistică a vorbitorilor utilizatori ai limbii române și ai limbii sârbe.

2. Scopul și obiectul lucrării

Lucrarea de față se înscrie în cadrul preocupărilor existente de cercetare a fenomenului de contact și interferență între limbile română și sârbă și abordează calcul lingvistic și diversele sale forme de manifestare în limba presei scrise de expresie românească din Voivodina. Scopul demersului nostru științific îl constituie analiza unor calcuri vehiculate în uzul limbii române din Voivodina sub influența modelului lingvistic sârbesc, în condițiile impuse de contextul realităților actuale.

Analiza are caracter descriptiv și exemplificativ și vizează identificarea și clasificarea calcurilor prin raportare la diverse niveluri de limbă, relevând, astfel, particularități ale comunicării mediatice. Ca rezultat al analizei, s-a evidențiat faptul că apariția calcurilor lingvistice se datorează unor necesități de expresie socio-culturale, determinate de inexistența în limba română din Voivodina a unor termeni care să desemneze aceste realități noi. Introducerea unor elemente ce aparțin limbii sârbe aduce un spor de expresivitate în limba presei scrise în Voivodina și este favorizată de condițiile de bilingvism și de contact direct și permanent al limbii române din Voivodina cu limba sârbă, general acceptată ca mijloc de comunicare în toate compartimentele vieții sociale. Cercetarea noastră are la bază analiza unor exemple extrase dintr-un corpus de texte cu tematică diversă, apărute în perioada 2020-2022, în ziarul românilor din Serbia – „Libertatea” –, și a unor materiale din surse online (texte legislative, dispoziții oficiale, elaborate în sectoarele de activitate ale instituțiilor statului). Săptămânalul „Libertatea” (cu apariție neîntreruptă din 1945) este mijlocul de informare în masă⁵ cel mai reprezentativ pentru calitatea de furnizor de mesaje informative de toate tipurile din societate în general, dar mai ales pentru valențele comunicării scrise în limba română. Textul scris constituie principalul vehicul al conservării și al dezvoltării valorilor culturii naționale ca atribut al păstrării identității, prin cultivarea limbii literare, în pas cu evoluția societății și cu nevoile de informare ale unui larg cerc de cititori.

⁵ Presa scrisă include și presa rurală (reviste și publicații), cu apariție periodică, cu tematică și arie de circulație locală („Tibiscus”, „Tradiția”, „Familia”, „Satul 899”, „Cuvântul românesc”, „Foaia bobocilor”, „Foaia Sâmbiaului”, „Sărca”, „Gazeta de Seleuș”, „Glasul Cerbiciei”, „Foaia Codrenilor” și altele, care ar reclama o istorie a presei scrise în Voivodina).

3. Considerații preliminare

3.1. Limbă și spațiu

Când ne referim la limba română din Voivodina, trebuie să avem în vedere, în primul rând, condițiile de utilizare a limbii sub cele două aspecte constitutive ale sale: *limba vorbită în dialect* și *limba literară scrisă*. În actul de comunicare familială, informală, se utilizează varianta dialectală, care prezintă, pe de o parte, particularități arhaice și regionale (preponderent bănățene și, local, ardelenesti și oltenesti) și caracter prin excelență conservator, iar, pe de altă parte, influențe ale limbii sârbe, care pot fi explicate prin automatismul creat de utilizarea curentă a acestei limbi. În actul de comunicare formală, se utilizează limba literară scrisă, care, în raport cu varianta dialectală, se distinge prin caracter unitar, îngrijit și normat (ELR, 2006, p. 327), printr-un grad ridicat de stabilitate și o dinamică apreciabilă în sensul modernizării și diversificării vocabularului comun, corelat cu progresul general al societății.

Pe de altă parte, utilizarea limbii române în Voivodina este influențată de doi factori extralingvistici determinanți: *mediul geografic* și *mediul socio-cultural*. În raport cu limba română vorbită în interiorul granițelor României, primul factor amintit, *mediul geografic*, conferă limbii române vorbite în Voivodina statutul de variantă teritorială a limbii române din afara granițelor țării, folosită în mediul aloglot sârbesc. Cel de-al doilea factor, *mediul socio-cultural*, conferă limbii române vorbite în Voivodina statutul de variantă culturală minoritară, care se dezvoltă în condiții de bilingvism, în contact direct, permanent, pe același teritoriu, cu limba sârbă, general acceptată de vorbitori ca mijloc de comunicare necesar în toate compartimentele vieții sociale. În aceste condiții, influența directă a limbii sârbe asupra limbii române generează interferențe lingvistice (împrumuturi, calcuri, clișee) și particularități funcționale care nu-i alterează esența, dar o individualizează în raport cu limba română scrisă în România.

3.2. Limbi în contact: româna și sârba

Se știe că încă din cele mai vechi timpuri, în diverse etape istorice, limbile au intrat în contact unele cu altele și acest fenomen a jucat un rol important în evoluția lingvistică (Sala, 1997, p. 7). Este un fenomen care se regăsește în toate regiunile globului, căci nicăieri nu s-a putut constata existența unei limbi complet izolate, fără contact cu limbile vecine (Joseph Vendryes, *Le Langue*, apud Sala, 1997, p. 44).

Ca orice altă limbă, de-a lungul secolelor, limba română a intrat în contacte directe sau indirecte cu alte limbi, urmarea acestor interferențe lingvistice fiind împrumuturi și calcuri care au îmbogățit și au modernizat limba aflată în continuă schimbare și evoluție.

Interferențele lingvistice sunt cu atât mai frecvente, cu cât contactele dintre limbi sunt mai strânse, aria geografică în care se produc este mai restrânsă, ceea ce duce la bilingvism, adică „două limbi sunt în contact dacă sunt folosite alternativ de aceleași persoane” (Weinreich, 1964, p. 1). Este cazul contactului direct, viu, al limbii române din Voivodina cu limba sârbă, care se produce pe același teritoriu, în același mediu socio-uman, pe care cea mai mare parte dintre vorbitorii nativi, bilingvi și biculturali, nu-l percep ca mediu aloglot propriu-zis. Deprinderea de a folosi în egală măsură cele două limbi (chiar dacă nu în toate cazurile cu competență egală) și ușurința în exprimare în ambele limbi favorizează schimbări care intră în limbă numai dacă sunt acceptate de colectivitate și numai dacă răspund unei necesități sociale de comunicare (Frâncu, 1979, p. 189), mai ales pentru exprimarea unor realități noi cu care vorbitorii intră în contact.

Cu timpul, elementele acceptate se fixează în limbă și devin o parte integrantă din aceasta. De exemplu, sub influența sârbă, s-a generalizat calculul *muncă provizorie* după sintagma *privremeni rad*, care a desemnat noua formă de muncă a muncitorilor plecați să lucreze pe perioadă determinată în străinătate.⁶ Însă când elementele introduse nu sunt rezultatul unei necesități de comunicare, se ajunge la devieri de la normele fiecărei limbi, care sunt interpretate ca fenomen negativ abia când sunt analizate cu instrumente lingvistice.

4. Calcul lingvistic

4.1. Definiție

Potrivit definiției din dicționare,⁷ calcul lingvistic, denumit în trecut și *decalc*, este un fenomen lexical complex prin care se desemnează un important mijloc de îmbogățire a vocabularului, a frazeologiei și, mai rar, a structurii gramaticale a unei limbi, plasat la intersecția dintre mijloacele interne și mijloacele externe de îmbogățire a acesteia (DȘL, 1997, p. 86). De aceea, lingvistul Theodor Hristea îl considera a fi un *procedeu mixt* de îmbogățire lexicală.

Calcul lingvistic presupune, pe de o parte, copierea unui model străin a cărui structură (formală sau semantică), respectiv mod de organizare este reprodusă cu mijloace interne aparținând limbii receptoare (Hristea, 1984, p. 32), cu scopul de a îmbogăți semantic cuvinte deja existente în limbă. Pe de altă parte, ca mijloc extern, calculul presupune imitarea și copierea unui model străin pentru crearea de noi termeni, cu scopul de a desemna realități lingvistice noi (Hristea, 1997, p. 10–29).

⁶ După anul 1968, anul în care Iugoslavia și Germania au semnat Acordul privind recrutarea forței de muncă necesară economiei germane în plină creștere.

⁷ Vezi DȘL, ELR, DEX, s.v. *calc*.

Într-o accepție largă, „prin calc se denumește procedeul de transpunere literală, exactă, a unui cuvânt semantic analizabil, a unei construcții sau numai a unui sens, dintr-o limbă A într-o limbă B, cu materialul limbii B” (DȘL, 2001, p. 90).

Indiferent însă de natura sa, orice calc lingvistic are la bază copierea unor structuri dintr-o limbă străină (donatoare), cu elemente lingvistice proprii limbii în care se produce copierea (limba receptoare), în cazul nostru, din limba sârbă în limba română.

4.2. Cauzele apariției calcului

Dintre cauzele care determină apariția calculilor într-o limbă, se pot enumera: necesitatea desemnării unui obiect sau a unui concept nou, bilingvismul, respectul față de tradiție, dorința de popularizare a unor noțiuni noi, purismul, încercarea deliberată de îmbogățire a limbii literare prin modele străine sau preferința pentru mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului (Stanciu-Istrate, 2006, p. 51–58). Tot lingvista Maria Stanciu-Istrate, asemenea și altor lingviști preocupați de acest aspect al limbii, consideră că „apariția calculilor într-o limbă este strâns legată de viața socială și culturală a poporului care vorbește limba respectivă” (Stanciu-Istrate, 2000, p. 110).

Referindu-ne la limba română utilizată în Voivodina, cauzele care-i determină pe vorbitori să recurgă la calculi sunt strâns legate de dezvoltarea vieții socio-culturale în condițiile de bilingvism român-sârb și de nevoia de desemnare a unor concepte noi în viața comunității majoritare din care fac parte. De aceea, fiecare etapă în dezvoltarea și îmbogățirea limbii prin calculi reflectă anumite interferențe lingvistice, care coincid cu momente importante ale organizării și evoluției societății.

4.3. Calcul între împrumut și traducere

Prin însăși definiția sa ca mijloc mixt de îmbogățire a lexicului, calculul se situează în zona de interferență cu alte două procedee similare: *împrumutul și traducerea*, dar se deosebește esențial de ambele. Lingvistul Ion Rizescu considera că „orice calc se poate socoti drept împrumut, căci la baza lui stă fie cuvântul, fie expresia ori sensul cuvântului din altă limbă” (Rizescu, 1955, p. 78).

Nu orice *împrumut* este însă un calc. De pildă, cuvântul rom. *baștină* este un împrumut din sb. *baština* (< vsl. *баштина*), cu sensul de „proprietate ereditară de mai multe generații în aceeași familie, moșie”, căci termenul a fost adoptat fără a-l traduce cu mijloacele existente ale limbii române receptoare.

Spre deosebire de împrumut, prin calc, denumit și *împrumut indirect sau mascat*, se imită dintr-o limbă atât complexul sonor, cât și sensul unui semn lingvistic cu ajutorul materialului lingvistic al limbii receptoare. În esență, calculul este un „împrumut” de structură (Lungu Badea, 2012, p. 32).

La fel, calculul se deosebește de *traducere*, deși putem considera calculul un procedeu important de traducere, fiind, în esență, o traducere structurală (Lungu Badea, 2012, p. 31). „Copierea (sau calchierea) produce corespondente formale și presupune traducerea literală a elementelor cuvântului din limba donatoare prin elemente adecvate în limba receptoare” (Prčić, 2002, p. 98).

Traducerea redă numai sensul cuvântului străin în timp ce calculul presupune identitate de structură între model și copie: de ex. romVd.⁸ *Palatul Alb* este calchiat după sb. *Beli dvor* „Recepția oficială a Ambasadei României la Belgrad [...] a fost organizată pe data de 29 noiembrie, la *Beli Dvor (Palatul Alb)*, reședința regală a dinastiei Karađorđević” (L. 2022, nr. 50, p. 12), sau romVd. *Casa Florilor*, după sb. *Kuća cveća* „Deși a trecut deja mult timp de atunci, monumentul lui Tito din *Casa Florilor* este plin de vizitatori” (L. 2020, nr. 19, p. 2).

Transpunerea nu se reduce doar la simpla copiere a structurii modelului străin, ci se copiază și conținutul lui semantic și, mai rar, comportamentul gramatical al unui cuvânt sau al unei clase de cuvinte dintr-o anumită limbă. De exemplu, sub influența sârbă, foarte frecvent, verbe românești reflexive sunt folosite ca tranzitive, conjugându-se, deci, fără pronume reflexiv: după sb. *upisati /fakultet/*, „a se înscrie /la o facultate/”, a apărut în româna din Voivodina calculul *a înscrie o facultate*, în loc de *a se înscrie la facultate*, într-un context cum ar fi: „Mai întâi *am înscris teologia*, iar un an mai târziu, concomitent și Facultatea de Istorie” (L. 2022, nr. 4, p. 5).

Pornind de la aceste considerente, în lucrarea noastră vom analiza calculul lingvistic ca pe un mijloc de îmbogățire a limbii române din Voivodina în contact direct cu limba sârbă, motivat de transpunerea unor cuvinte sau grupuri de cuvinte care desemnează realități extralingvistice specifice noi, având în vedere că nu întotdeauna o construcție calchiată din limba sârbă transpune adecvat o nouă necesitate socială.

4.4. Tipologia calculului lingvistic

În legătură cu clasificarea calculului există mai multe opinii, iar „ambiguitatea termenilor îngreunează clasificarea faptelor de limbă” (Apreotesei, 1966, p. 146).

În lingvistica românească, tipurile de calc sunt stabilite de lingviști precum I. Rizescu, Th. Hristea, N. A. Ursu, G. Mihăilă, Cezar Apreotesei, Maria Stanciu-Istrate și alții. În lucrarea noastră respectăm însă tipologia stabilită în lingvistica românească de Theodor Hristea (1984), care face cea mai completă descriere a fenomenului în română (ELR, 2006, p. 87).

Descriind și clasificând în detaliu calculul lingvistic românesc, Theodor Hristea (1997) distinge trei tipuri fundamentale de calc: *lexical* (semantic și de structură),

⁸ Folosim această abreviere cu referire la limba română utilizată în presa scrisă din Voivodina, pentru a o distinge de româna din România.

gramatical (morfologic și sintactic), *frazeologic* (cu diverse subdiviziuni) și unul combinat, *calcul lexico-frazeologic*.

Dintre criteriile de clasificare a calcurilor lingvistice, în literatura de specialitate, cel mai des invocate sunt:

- nivelul lingvistic la care se produce calchierea și există:
 - a) calc lexical
 - b) calc gramatical
- fidelitatea față de model și există:
 - a) calc total (integral)
 - b) calc parțial (semicalc) și, în funcție de gradul de fidelitate a copiei în raport cu modelul, există calcuri perfecte, imperfecte sau aproximative
- complexitatea unităților calchiate și există:
 - a) calc lexical
 - b) calc frazeologic

Fiecare dintre aceste tipuri suportă subclasificări, iar în lucrările de specialitate se preferă de cele mai multe ori combinarea acestor criterii.

După compartimentul limbii în care are loc transferul de forme, faptele de limbă care ilustrează expunerea noastră au fost exemplificate prin trei tipuri fundamentale de calc lingvistic: *lexical*, *gramatical* și *frazeologic* și prin calculul combinat *lexico-frazeologic*.

I. Calcul lexical

În ceea ce privește influența limbii sârbe asupra limbii române scrise în „Libertatea”, acest calc este cel mai bine reprezentat în corpusul cercetat. În funcție de ceea ce se „copiază” la un cuvânt străin și de elementele care ajung să îmbogățească vocabularul limbii influențate, calculul lexical cunoaște două mari subtipuri:

- a) calc lexical de structură morfematică
- b) calc lexical de structură semantică (sau calc semantic)

a) Calcul lexical de structură morfematică presupune copierea structurii morfematice (rădăcină, afixe) și, implicit, a sensului unui cuvânt străin, respectiv a modului de organizare a complexului său sonor și redarea lui prin elemente specifice limbii receptoare, în cazul nostru, limba română din Voivodina.

În majoritatea cazurilor, calcurile lexice de structură morfematică au ca model cuvinte *derivate* și *compuse* și am distins exemple din următoarele clase ca varietăți ale acestui subtip de calc:

- **Calcuri după cuvinte derivate cu sufixe:**

- calcuri **totale**: romVd. *istoriat*, după sb. *istorijat*, în loc de *istoric*, cu sensul de „expunere (amplă) a unui fapt, a unui eveniment, în ordinea desfășurării faptelor”: „Directorul adjunct al Casei le-a informat pe vizitatoare despre *istoriatul* acestei instituții” (L. 2021, nr. 41, p. 12).

- calcuri **parțiale**: romVd. *colporteur*, în loc de *distribuitor*, după sb. *kolporter*: „Vă rugăm să binevoiți să vă plătiți datoriile prin intermediul *colportorilor*, în cazul cititorilor cărora le distribuie ziarul *colporteurul* nostru” (L. 2021, nr. 7, p. 23).

• **Calcuri după cuvinte compuse și sintagme**

Aceste calcuri dețin ponderea cea mai mare în textele de presă consultate, iar în contexte precis determinate de factori extralingvistici importanți (de ex. pandemia de coronavirus), calcurile reflectă o dinamică delimitată lexico-semantic și relațional. Am identificat aici calcuri în domenii precum:

• **sănătate publică și probleme sociale:**

- romVd. *cămin sanitar*, în loc de *dispensar*, după sb. *zdravstveni dom*: „La *Căminul sanitar* din Žitiște a început vaccinarea pentru toți cetățenii” (L. 2021, nr. 5, p. 9);
- romVd. *cheltuieli de viață*, în loc de *costul vieții*, după sb. *troškovi života*: „Ca să facă față *cheltuielilor de viață* ale familiei, se ocupă cu mai multe meserii” (L. 2020, nr. 26, p. 21).

• **legislativ:**

- romVd. *lege corona*, după sb. *korona zakon* „Legea privind protecția populației împotriva bolilor contagioase”: „Modificări la *legea corona*: amenzi de până la 300.000 dinari pentru încălcarea măsurilor de protecție” (L. 2020, nr. 47, p. 2);
- romVd. *măsuri corona*, după sb. *korona mere* „noi măsuri mai drastice pentru prevenirea și combaterea coronavirusului”: „Aceste *măsuri corona* au intrat în vigoare pe data de 17 noiembrie și vor fi valabile până pe 1 decembrie” (L. 2020, nr. 47, p. 2).

• **campanie electorală și drepturile omului:**

- romVd. *număr unic al cetățenilor*, în loc de *cod numeric personal*, după sb. *jedinstveni matični broj građana*: „Acces la Lista unică a alegătorilor se poate efectua și pe cale electronică [...] prin introducerea datelor privind *numărul unic al cetățenilor*” (L. 2021, nr. 17, p. 10);
- romVd. *apărător (al poporului)*, pentru echivalentul instituției românești *avocat al poporului*, după sb. *(narodni) pravobranilac*: „Întrunirea a fost organizată de *Apărătorul Poporului* responsabil pentru egalitatea între sexe” (L. 2020, nr. 27, p. 23).

• **ordine și siguranță publică:**

- romVd. *deșeu comunal*, în loc de *deșeu menajer*, după sb. *komunalni otpad*: „Conform dinamicii de livrare, în luna august vor sosi 75 de coșuri metalice pentru colectarea *deșeurilor comunale* mici în zonele publice” (L. 2021, nr. 31, p. 6);
- romVd. *poliție comunală*, în loc de *poliție comunitară*, după sb. *komunalna policija*: „În conformitate cu modificările Legii privind

- protecția cetățenilor împotriva bolilor contagioase, *poliția comunală* va putea să efectueze control și să aplice amenzi” (L. 2021, nr. 47, p. 2);
- romVd. *servicii comunale*, după sb. *komunalne usluge*, cu sensul de „servicii de utilitate publică, de gospodărire comunală”: „Datoriile pentru *serviciile comunale* au ajuns la o cifră îngrijorătoare, atât pentru cetățeni, cât și pentru unele firme” (L. 2020, nr. 47, p. 8).
- **învățământ și educație școlară:**
- romVd. *întrecere școlară*, în loc de *olimpiadă*, după sb. *školsko takmičenje*, cu sensul de „concurs pe specialități organizat anual pe plan local și național pentru elevi”: „Săptămâna trecută s-au desfășurat *întrecerile școlare* de limba engleză la care au participat elevii școlilor generale din Vârșeț” (L. 2021, nr. 10, p. 8);
 - romVd. *mica matură*, în loc de *Evaluare Națională*, după sb. *mala matura*, pentru echivalentul românesc în sistemul actual de învățământ „examen de absolvire a învățământului secundar inferior”: „Pe site-ul rtv.rs, în segmentul „Pregătirile (sic) digitale pentru *mica matură*”, elevii au ocazia să urmărească în fiecare zi selecțiuni din [...] cele două sute de exerciții la...” (L. 2020, nr. 14, p. 3);
 - romVd. *studii de bază*, în loc de *studii universitare*, după sb. *osnovne studije*: „Studentilor care au terminat *studiile de bază* li se va permite prelungirea cu două săptămâni a termenului de înscriere la studiile de doctorat” (L. 2020, nr. 41, p. 3).
- **domeniul muncii:**
- romVd. *muncă provizorie* (în străinătate), după sb. *privremeni rad* (u inostranstvu): „Periodicul a fost finanțat în bună parte de cei plecați la *muncă provizorie* în SUA și Elveția” (L. 2020, nr. 9, p. 6);
 - romVd. *pensie de bătrânețe*, în loc de *pensie pentru limită de vârstă*, după sb. *starosna penzija*: „Cei puțini (dintre tineri, *n.n.*) care lucrează astăzi ar putea să nu beneficieze de *pensie de bătrânețe*” (L. 2020, nr. 48, p. 4);
 - romVd. *surplus tehnologic*, în loc de *șomaj tehnic*, după sb. *tehnološki višak*: „Sunt tot mai frecvente și cererile de proclamare a muncitorilor drept *surplus tehnologic* benevol” (L. 2020, nr. 7, p. 17).
- **artistic:**
- romVd. *pictor academic*, în loc de *pictor*, după sb. *akademski slikar*, cu sensul pleonastic de „pictor care a absolvit Academia de Arte Frumoase”: „El este un *pictor academic* foarte cunoscut la noi” (L. 2021, nr. 15, p. 24).

b) Calcul lexical de structură semantică (semantic)

Calcul semantic constă în modificarea sensului unui cuvânt românesc după un model străin, în speță, sârbesc. Modificarea are loc prin preluarea unui sens sau a unei trăsături semantice a unui cuvânt sau a unei expresii dintr-o limbă străină, prin care se atribuie un sens nou unui cuvânt vechi deja existent în limbă. În materialul cercetat am identificat exemple precum:

- romVd. (*an*) *academic*, în loc de (*an*) *universitar*, după sb. *akademaska (godina)*, fiind preluat sensul de „referitor la o instituție superioară de învățământ superior”: „Se analizează modelele de prelegeri pentru noul *an academic*” (L. 2020, nr. 41, p. 3);
- romVd. *autocontribuție* (locală, orășenească), pentru echivalentul românesc *autoimpunere*, după sb. *samodoprinos*, din care a fost preluat sensul de „impozit în sistemul finanțelor publice iugoslave, introdus în 1946, ca sursă de venit public local pe bază de contribuție, care exprimă voința declarată a cetățenilor”: „Din valoarea totală a lucrărilor, 538.631.000 dinari au fost fonduri din *autocontribuție*” (L. 2021, nr. 2, p. 8);
- romVd. *gazificare*, după sb. *gasifikacija*. Pe lângă cele două sensuri distincte din limba română: 1. acțiunea de a transforma un combustibil solid sau lichid într-un combustibil gazos cu o compoziție chimică diferită de aceea a substanței din care provine. 2. acțiunea de a dispersa un lichid în masa unui gaz (pentru a extrage țițeiul prin erupție) (DEX s.v. *gazificare*), a fost preluat din sârbă sensul secundar de „lucrări de introducere a rețelei de distribuie a gazelor naturale în gospodării și pentru alți utilizatori”: „Planul de îmbunătățire a vieții sătenilor prevede și lucrări de conectare de noi consumatori la sistemul de *gazificare*” (L. 2020, nr. 5, p. 3);
- romVd. *eliberare* (de plată abonament TV, taxă), în loc de *scutire* (de plată abonament TV, taxă), după sb. *oslobađanje* (od plăcanja TV preplate, takse), fiind preluat sensul de „scutire de o obligație a cuiva sau de plată unei taxe”: „S-a hotărât *eliberarea* părinților de achitarea taxelor până la încheierea acestei stări” (L. 2020, nr. 14, p. 6);
- romVd. *mecanizație*, în loc de *utilaj*, după sb. *mehanizacija*, cu sensul de „totalitatea mașinilor și utilajelor agricole pe care le posedă cineva”. În limba română standard, cuvântul desemnează „acțiunea de a mecaniza și rezultatul ei”: „Avem la dispoziție toată *mecanizația* necesară” (L. 2020, nr. 32, p. 6);
- romVd. *promoție*, în loc de *lansare*, după sb. *promocija*, cu sensul de „punere în circulație a unui nou disc, a unei cărți”. Dicționarele limbii române⁹ înregistrează sensurile: 1. serie de absolvenți ai unei școli; totalitatea celor ce absolvesc în același an un ciclu de învățământ. 2. denumire specială pentru căsătorii dintr-o anumită perioadă de timp.

⁹ Vezi DEX 2016, MDN 2002, MDA 2010, DOOM 2021.

3. promovare a unui nou tip de produs în vederea intrării pe piață sau a creșterii vânzărilor. 4. publicitate: „Cu ocazia *promoției* cărții, elevii au prezentat un mic program de recitări” (L. 2022, nr. 14, p. 12);

– romVd. *a se reține*, în loc de *a poposi*, *a se opri*, după sb. *zadržavati se*, fiind preluat sensul de „a poposi, a se opri undeva pentru a se odihni (puțin) în cursul unei plimbări, al unei călătorii”: „Nu *s-au reținut* prea mult în localitate” (L. 2020, nr. 12, p. 9);

– romVd *secție de dramă*, în loc de *secție de teatru*, după sb. *dramska sekcija*, din care a fost preluat sensul cuvântului *dramă* „reprezentare de teatru”: „La căminul cultural, toate secțiile și-au întrerupt activitatea (secția de folclor, *secția de dramă...*” (L. 2020, nr. 13, p. 8).

Calchiera se produce, evident, între cuvinte polisemantice și, de cele mai multe ori, calcurile semantice au caracter neologic.

Acest calc este greu de identificat în comunicare, deoarece „neapărând o formă lingvistică nouă, cei neavizați au impresia că este vorba de o evoluție semantică a cuvântului pe care îl modifică la acest nivel” (Stanciu-Istrate, 2006, p. 86).

Unele dintre cauzele frecvenței apariției calcului lexical de structură semantică ar putea fi etimologia comună a cuvintelor: cuvântul din limba influențată are aceeași formă cu cel din limba donatoare și cel puțin un sens comun, însă în timpul evoluției lor, cele două limbi au dezvoltat sensuri diferite pentru aceeași formă sonoră.

II. Calcul frazeologic

Acest tip de calc constă în „transpunerea literală” (Stanciu-Istrate, 2006, p. 117), integrală sau parțială a unor expresii/locuțiuni după tiparul sintactic din alte limbi. Calchiera presupune păstrarea tuturor componentelor expresiei, precum și a sensului sau a sensurilor pe care le are în limba din care se calchiază și, de aceea, acest fenomen a fost considerat alternativ calc lexical, calc sintactic sau împrumut frazeologic.

Calcurile frazeologice au nuanțe expresive, ca într-un exemplu precum:

– romVd. *nici pentru capul viu*, în loc de *nici în ruptul capului* (= nicipum), după sb. *ni za živu glavu*: „Cât mă ține sănătatea, nu mă las de pasiunea mea *nici pentru capul viu*” (L. 2022, nr. 17, p. 24).

În timp ce calcul lexical de structură imită structura unui singur cuvânt, cel frazeologic copiază structura unui grup de cuvinte *echivalente* (reale sau potențiale), semantic și gramatical cu un singur cuvânt (Hristea, 1968, p. 178).

În materialul cercetat am identificat calcuri *după locuțiuni și expresii* cu valoare verbală și adverbială:

– romVd. *a se anunța la concurs*, în loc de *a participa la concurs* (= a concura), după sb. *prijaviti se na konkurs*: „Comuna Plandiște *s-a anunțat la concursul* pentru executarea lucrărilor publice” (L. 2020, nr. 27, p. 10);

- romVd. *a aduce o hotărâre*, în loc de *a lua o hotărâre* (= a hotărî), după sb. *doneti odluku*: „La această şedinţă *am adus* unele *hotărâri* pentru buna organizare a festivalului” (L. 2021, nr. 12, p. 28);
- romVd. *a ajunge la expresie*, în loc de *a se evidenţia*, după sb. *doći do izražaja*: „Munca şi talentul lui *au ajuns la expresie* la mai multe manifestări sportive” (L. 2020, nr. 19, p. 10);
- romVd. *a da o contribuţie*, în loc de *a aduce o contribuţie* (= a contribui), după sb. *dati doprinos*: „*Au dat* o mare *contribuţie* la dezvoltarea economică, socială şi culturală a statului nostru” (L. 2022, nr. 10, p. 17);
- romVd. *din obligaţie oficială*, în loc *din oficiu* (= obligatoriu), după sb. *po službenoj dužnosti*, cu sensul de „în mod oficial, în conformitate cu (o dispoziţie dată de o autoritate)”: „Amenzile pentru nerespectarea măsurilor se aplică *din obligaţie oficială*” (L. 2020, nr. 20, p. 2).

III. Calcul gramatical

Se întâlneşte mai rar decât calculul lexical sau cel frazeologic, lucru explicabil dacă ne gândim că structura gramaticală a unei limbi este mult mai stabilă şi mai rezistentă la influenţele străine decât vocabularul.

Calculul gramatical constă în copierea sau împrumutarea unui procedeu sau a unei construcţii gramaticale străine şi, în funcţie de aspectele gramaticale implicate în procesul calchierii, există două tipuri de calc:

a) Calcul morfologic care constă în transferul unor proprietăţi morfologice proprii unui cuvânt străin (în cazul de faţă, limba sârbă) asupra unui cuvânt românesc deja existent sau nou creat. Printre proprietăţile transferate, am identificat exemple în ceea ce priveşte:

- ***schimbarea categoriei morfologice a unui cuvânt***, de exemplu, folosirea pronumelui personal în locul pronumelui de politeţe în limbaj oficial, protocolar: *dânsul(a)*, după sb. *on (ona)*, în loc de formele *dumnealui*, *Domnia Sa* sau *Excelenţa Sa*. Acest transfer pare să fie motivat de forma pronominală invariabilă din limba sârbă (*on, ona* = pronume personal şi de politeţe), într-un exemplu precum: „Totodată, ţelul nostru este să menţinem nivelul înalt al investiţiilor, a adăugat *dânsul*” (preşedintele Guvernului Provincial - *completarea noastră*) (L. 2021. nr. 52-01, p. 3).
- ***folosirea formei reflexive a unui verb în locul celei active*** după modelul din limba sârbă:
 - romVd. *a se râde*, în loc de *a râde*, după sb. *smejati se*: „Scopul acestei cărţi este de a distra, de a face oamenii *să se râdă*, dar şi de a avertiza, de a nu ceda în faţa acestui virus contagios” (L. 2021, nr. 22, p. 10).
 - ***folosirea formei active a unui verb în locul celei reflexive***:

– romVd. *a antrena (ceva)*, în loc de *a se antrena (la ceva)*, după sb. *trenirati (nešto)*: „Aici *a antrenat* șahul” (L. 2022, nr. 3, p. 11).

• **folosirea unui verb cu valoare intransitivă în locul celei tranzitive** prin schimbarea acuzativului obiect direct prin dativ obiect indirect:

– romVd. *a felicita (cuiva-ceva)*, după sb. *čestitati (nekome-nešto)*, în loc de „*a felicita pe cineva* cu prilejul unui eveniment important, al unei aniversări”, într-un exemplu precum: „Mătușa Ana îi *felicită* nepoatei ziua de naștere” (L. 2021, nr. 7, p. 22).

b) Calcul sintactic constă în imitarea unui procedeu sau a unei construcții gramaticale străine. Dintre formele de manifestare, am identificat:

• **copierea raporturilor cazuale** în construcția complementului prepozițional:

– romVd. *a se căsători după cineva*, în loc de *a se căsători cu cineva*, după sb. *udati se za nekoga*: „A spus „Da” ca în ziua în care *s-a căsătorit după* soțul ei” (L. 2020, nr. 6, p. 20);

– romVd. *a convinge pe cineva în ceva*, în loc de *a convinge pe cineva de ceva*, după sb. *ubediti nekoga u nešto*: „Încă o dată menționez că *mă voi convinge și în aceasta*” (L. 2020, nr. 12, p. 7);

– romVd. *a se îndrăgosti în ceva*, în loc de *a se îndrăgosti de ceva*, după sb. *zaljubiti se u nešto*: „*M-am îndrăgostit în* meseria mea de mic copil” (L. 2020, nr. 13, p. 9).

• **absența dublării clitice**, într-un exemplu precum:

„*Acestora se adaugă* multe alte succese” (L. 2021, nr. 14, p. 11), în loc de „*Acestora li se adaugă* multe alte succese”, după modelul limbii sârbe în care lipsește dublarea dativului prin pronume clitic, care în limba română este obligatorie.

IV. Calcul lexico-frazeologic

Calculul copiază prin traducere literală atât structura unei întregi unități frazeologice, cât și a unuia din elementele componente. Un exemplu îl constituie:

• construcții care conțin cuvântul *cultură* (disciplină de învățământ), după sb.

kultura, cu sensul de „educație”: romVd. *cultura exprimării*, după sb. *kultura izražavanja*; *cultură fizică*, după sb. *fizička kultura*; *cultură muzicală*, după sb. *muzička kultura*; *cultură plastică*, după sb. *likovna kultura*: „Doamna Draga a terminat facultatea de arte plastice și a predat *cultura plastică* multor generații” (L. 2021, nr. 48, p. 10).

• construcții cu trei termeni:

– romVd. *familie social periclitată*, în loc de *familie expusă unui risc social*, după sb. *socijalno ugrožena porodica*: „...acțiuni umanitare pentru

acordarea ajutorului sanitar *familiiilor social periclitate*” (L. 2021, nr. 52-01, p. 6).

Lingviștii consideră că numărul acestor calcuri este foarte mare, dar unele dintre ele n-au fost nici măcar observate de către cei care s-au ocupat, într-un fel sau altul, cu cercetarea vocabularului românesc din Voivodina.

Concluzii

În urma analizei de mai sus, se poate constata că limba română utilizată în presa scrisă din Voivodina prezintă fapte de limbă caracteristice varietăților lingvistice românești în medii aloglote. Ca limbă regională vie, limba română din Voivodina își găsește prin calc surse de îmbogățire și de adaptare la realitățile social-politice în contextul limbii majoritare sârbe. Calculul se manifestă prin diverse forme de influențare în toate aspectele limbii din Voivodina (lexic, morfologie, sintaxă), dar frecvența în uz nu schimbă specificul limbii. Unele dintre calcuri, acelea care se produc prin transferul unor termeni care desemnează realități specifice din societate, au tendința de a se impune în uzul limbii și, probabil, vor rezista timpului. Acele calcuri care se produc prin preluarea schemei de compunere și topică a limbii sârbe vor rămâne, probabil, formulări mai mult sau mai puțin reușite.

Chiar dacă apariția unor astfel de calcuri este motivată de intenția vorbitorului de a reda cât mai fidel modelul imitat, acestuia îi revine responsabilitatea utilizării lor corecte, având oricând posibilitatea de a-și îmbunătăți mesajul. Astfel pot fi evitate abaterile de la norma lingvistică care, în caz contrar, conduc la formulări inadecvate.

BIBLIOGRAFIE

- Apreotesei, C. (1966). Observații asupra tipurilor și clasificării calcurilor lingvistice. *Analele Universității din Timișoara, Seria Științe Filologice IV*, 145–151.
- Dicționarul de științe ale limbii (DȘL)*. (1997). Editura Nemira.
- Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, ediția a III-a. (2016). Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”. Univers Enciclopedic.
- Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*. (2021). Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, ediția a III-a revăzută și adăugită. Coordonatoare: I. Vintilă-Rădulescu. Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Enciclopedia limbii române (ELR)* ediția a II-a. (2006). Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”. Coordonator: M. Sala. Univers Enciclopedic.

- Filip, E. (1970). Asupra unor tendințe de calchiere în limbajul săptămânalului Libertatea. *Analele Societății de limba română*, 1, 145–149.
- Flora, R. (1976). Relații iugoslavo-române, Interferențe lingvistice sîrbo-române, Cronologie, zone, criterii. *Analele Societății de limba română*, 7, 123–136.
- Marcu, F. (2002). *Marele dicționar de neologisme* (MDN). Saeculum.
- Frâncu, C. (1979). *Curs de lingvistică generală*, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.
- Đorđević, K. (2004). O maternjem jeziku, na primeru Vojvodine. *Jezik danas: glasilo Matice srpske za kulturu usmene i pisane reči*, VIII/19-20, 1–5.
- Hristea, Th. (1968). *Probleme de etimologie*. Editura Științifică.
- Hristea, Th. (coord.). (1984). *Sinteze de limba română*, ediția a treia revăzută și din nou îmbunătățită. Editura Albatros.
- Hristea, Th. (1997). Tipuri de calc în limba română. *Limbă și literatură*, XLII/III-IV, 10–29.
- Lungu Badea, G. (2012). *Dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii*. Editura Universității de Vest.
- Prčić, T. (2002). Adaptacija novih reči iz engleskog jezika prevodjenjem. *Primenjena lingvistika*, 3, 95–101.
- Rizescu, I. (1955). *Contribuții la studiul calcului lingvistic*. Editura Academiei.
- Sala, M. (1997). *Limbi în contact*. Editura Enciclopedică.
- Stanciu-Istrate, M. (2006). *Calcul lingvistic în limba română*. Editura Academiei.
- Stanciu-Istrate, M. (2000). Unele aspecte ale calcului în limba română. *Lucrările Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului*, Suceava 1999, *Limbaje și comunicare*, vol. al IV-lea, 110–118.
- Weinreich, U. (1964). *Languages in Contact*. Mouton & CO.

SURSE

- L. - „Libertatea”. Ziar al românilor din Serbia. Fondat în 1945, săptămânal cu apariție neîntreruptă până astăzi, editat de Casa de Presă și Editură „Libertatea” din Panciova.

Simona Popov, Marina Kolesar

JEZIČKI KALKOVI U ŠTAMPI NA RUMUNSKOM JEZIKU U VOJVODINI

Rezime

Ovaj rad se bavi istraživanjem fenomena kontakta i interferencije između rumunskog i srpskog jezika, putem analize jezičkog kalka i njegovih različitih oblika ispoljavanja u jeziku štampe na rumunskom jeziku u Vojvodini. Cilj našeg naučnog istraživanja se sastoji od analize identifikovanih kalkova, koji se nalaze u štampi na rumunskom jeziku

Vojvodini, nastalih pod uticajem srpskog lingvističkog modela i nametnutih u kontekstu „stvarnosti“ modernog društva. Analiza ima opisni karakter, uz objašnjenja i odnosi se na identifikaciju i klasifikaciju kalkova u odnosu na različite jezičke nivoe, otkrivajući na taj način, osobenosti medijske komunikacije. Kao rezultat analize, ističe se činjenica da se pojava jezičkih kalkova duguje socio-kulturnim potrebama izražavanja, prouzrokovanih nepostojanjem nekih termina koji imenuju ove „nove stvarnosti“ u rumunskom jeziku koji se koristi u štampi iz Vojvodine. Uvođenje elemenata koji pripadaju srpskom jeziku dovodi do povećanja ekspresivnosti u rumunskom jeziku štampe u Vojvodini i favorizovana je uslovima dvojezičnosti i direktnim i konstantnim kontaktom rumunskog jezika sa srpskim jezikom. Naše istraživanje zasnovano je na analizi primera koji su izvučeni iz korpusa tekstova razne tematike, objavljenih između 2020-2022. godine, u novinama Rumuna u Srbiji – „Libertatea“, i materijala iz onlajn izvora (zakonodavni tekstovi, zvanične uredbe, izrađenih u oblastima delovanja državnih institucija).

Ključne reči: kontakt između jezika, jezička interferencija, kalk, pisana štampa, rumunski jezik, srpski jezik

Simona Popov, Marina Kolesar

LINGUISTIC CALQUES IN THE ROMANIAN NEWSPAPER LANGUAGE IN VOJVODINA

Summary

This paper represents a brief research of the contact and interference phenomena between Romanian and Serbian language, through the analysis of the linguistic calques and its different forms of expression in the Romanian newspaper language in Vojvodina. The goal of our scientific research consists of identifying and analyzing the calques found in the Romanian language of the press of Vojvodina, created under the influence of the Serbian linguistic model and imposed in the context of the reality of modern society. The analysis has a descriptive character, with explanations, and refers to the identification and classification of calques in relation to different language levels, thus revealing the specificities of communication in the media. The analysis highlights the fact that the occurrence of linguistic calques is due to the socio-cultural needs of expression, caused by the absence of some terms naming these new realities in the Romanian language used in the press from Vojvodina. The introduction of elements that belong to the Serbian language leads to an increase in expressiveness in the Romanian newspaper language in Vojvodina and is favored by the conditions of bilingualism and the direct and constant contact of the Romanian language with the Serbian language. Our research is based on the analysis of examples that were extracted from the corpus of texts on various topics, published between years 2020-2022, in the Romanian language newspaper in Serbia – “Libertatea”, and materials from online sources (legislative texts, official regulations, formulated in different areas of activity of state institutions).

Keywords: language contact, language interference, calque, written press, Romanian language, Serbian language